

नवकथेचा वेगळा आविष्कार : खानोलकर आणि जी.ए.

प्रा.डॉ. वीरा पवन मांडवकर

सहायक प्राध्यापक

इंदिरा महाविद्यालय, कळंब, जि. यवतमाळ, महाराष्ट्र (India)

संचालक, डॉ. भाऊ मांडवकर रिसर्च सेंटर

इमेल – veeramandavkar18@gmail.com भ्रमणध्वनी 9403014885

गोषवारा :

दुसऱ्या महायुद्धाने केवळ मनुष्य आणि वित्तहानीच झाली नाही, तर मानवी मूल्यांचाही विध्वंस झाला. याचे दूरगामी परिणाम मानवाला भोगावे लागले. याचा परिणाम अर्थातच साहित्यावर झाला. कथेनेही आपली कात टाकून नवप्रवृत्ती आणि नवे आकृतिबंध स्वीकारले. नवकथेने कथानकाशिवायही नवकथा असू शकते, हे समीक्षकांना दाखवून दिले. नव्या दमाच्या कथाकारांनी आपली कथा विवक्षित व्यक्तीभोवती न फिरविता समूहमनाच्या व्यापक चित्रणातून मानवी मनाची अनाकलनीयता शोधण्यात उपयोगात आणली. 1960 नंतरच्या नवकथेच्या विकास व विस्तारकार्यात अनेकांनी हातभार लावला. त्यात चि.त्र्यं. खानोलकरांचे योगदान संस्मरणीय आहे. खानोलकरांची कथा ही मध्यमवर्गीयांच्या जीवनातील घटना, प्रपंचाचा काही भाग स्वीकारून अंकुरली, फुलली. विशेषतः मध्यमवर्गीयांच्या एकंदर आचारविचारातील अळणीपणा, अलिप्तता, भिन्नेपणा, त्यांनी अचूक टिपला. 1960 नंतर त्यांच्या कथेचे रूप अधिक विकसित झाले. व्यक्तीच्या बाह्यविश्वाबरोबर त्याच्या अंतर्मनाचा तिने अधिक वेध घेतला. मराठी लघुकथेच्या क्षेत्रातील नवकथा कालखंडात गंभीर प्रवृत्तीच्या कथा लिहिणारे जी.ए. कुळकर्णी यांचीही कामगिरी लक्षणीय आहे. जी.ए. जीवनाला ग्रासणारी दारुण दुःखे प्रतीकांच्या माध्यमातून विविध रूपात उभी करतात. मध्यमवर्गीय पात्रे, नियतीच्या पुढे हतबलता, तीव्र दुःख, मृत्यूचे दर्शन ही वैशिष्ट्ये खानोलकर आणि जी.ए. या दोन्ही कथाकारांमध्ये दिसतात.

Abstract:

World War II devastated not only human lives and property but also human values. Humans had to suffer the consequences. This, of course, had an effect on the literature. 'Story' also dropped its skin and adopted new tendencies and new shapes. The storytellers of the new age used their stories to explore the incomprehensibility of the human mind through a broad depiction of the collective mind without revolving around the individual. Many contributed to the development and expansion of the Marathi Story after 1960. Khanolkar's contribution is memorable. Khanolkar's story is focused on the life of the middle class. The form of his story developed more after 1960. It came more closer to the person's inner world. In the field of Marathi short stories, G.A. Kulkarni's performance is also remarkable. The scourges that plague life are shown in various forms through symbols in his stories by G.A. Khanolkar and G.A. explained the characteristic of middle class characters, helplessness in the face of destiny, intense grief, vision of death.

बीजशब्द : दुःख, नियती, निराशा, मध्यमवर्ग, नवकथा, अलिप्तता, क्रौर्य, मानवी मन

प्रस्तावना :

नवकथा ही महायुद्धोत्तर काळातील बदलत्या जीवन जाणिवांच्या परिघातून निर्माण झाली. दुसऱ्या महायुद्धाने केवळ मनुष्य आणि वित्तहानीच झाली नाही, तर मानवी मूल्यांचाही विध्वंस झाला. जीवनावरचा विश्वास डळमळीत झाला. मनुष्याचे हिडीस रूप जगासमोर आले. त्यामुळे मानवी मनातील कोमल भावना, नाजुक बंध, हळवेपणा, संवेदनशीलता सगळंच लयास गेलं. मनुष्य हानी आणि वित्तहानीपेक्षाही अखिल मानवजातीचे हे नुकसान भरूनन येण्यासारखे होते. याचे दूरगामी परिणाम मानवाला भोगावे लागले. याचा परिणाम अर्थातच साहित्यावर झाला. मराठी वास्तववाद, अस्तित्त्ववादाने साहित्यावर प्रभाव टाकायला

सुरवात केली. कथेनेही आपली कात टाकून नवप्रवृत्ती आणि नवे आकृतिबंध स्वीकारले. महायुद्धाने विध्वंस पावलेल्या जीवनमूल्यांचे प्रतिबिंब तिच्यात उमटले. जीवनाचे एक वास्तव चित्र साकार झाले. या कालखंडातील कथाकारांनी त्यांना आलेला अनुभव जसाच्या तसा मांडला. पूर्वी कथांमध्ये आढळणारे अंधानुकरण, लोकाराधन किंवा रंजकत्वाचा भाग आढळत नाही. विज्ञानाची भीषणता व मानवी स्वभावातील अमानुषता आपल्या मूळ रूपात नवकथेने मांडली. फ्राईडच्या मानसशास्त्राने पूर्वापार चालत आलेल्या प्रस्थापित संकेतांना जबरदस्त हादरा दिला. मर्दकरांच्या नवसमीक्षेने वाचकांना एक नविन दृष्टिकोन दिला.

नवकथेत कथानकाला गौण स्थान प्राप्त झाले. त्यावर नवकथेत कथा नसते, अशी टीका केली. पण नवकथेने कथानकाशिवायही नवकथा असू शकते, हे समीक्षकांना दाखवून दिले. क्षणभर मनाच्या आतल्या गाभाऱ्यात, अंतर्मनात तरळून गेलेली भाववृत्तीही जेथे पुरेशी ठरते अशी नवकथा वाचकांनी कथानकाशिवायही स्वीकारली आणि आपलीशी केली. नवकथेचे प्रवर्तक म्हणून बा.सी. मर्दकर, दि.बा. मोकाशी, पु.भा.भावे, अरविंद गोखले, माडगूळकर, गाडगीळ यांचे नाव घेतले जाते.

1958 ते 1960 च्या दरम्यान नवकथेला थोडे शैथिल्य आले. फडके काळातील तंत्रबद्धतेपासून मुक्त होऊन ती मनोविश्लेषणात रमली. तिच्यातील नाविन्य ओसरू लागले. याच काळात कथेच्या क्षेत्रात उद्धव शेळके, सखा कलाल, मनोहर तल्हार, कमल देसाई, विद्याधर पुंडलिक, विजया राजाध्याक्ष यांची पिढी आत्मविश्वासाने पुढे आली. या नव्या दमाच्या कथाकारांनी आपली कथा विवक्षित व्यक्तीभोवती न फिरविता समुहमनाच्या व्यापक चित्रणातून मानवी मनाची अनाकलनीयता शोधण्यात उपयोगात आणली. 1960 नंतरच्या नवकथेच्या विकास व विस्तारकार्यात अनेकांनी हातभार लावला. त्यात चि.त्र्यं. खानोलकरांचे योगदान संस्मरणीय आहे.

चि.त्र्यं. खानोलकरांची कथा :

कवी, नाटककार, कादंबरीकार म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या खानोलकरांनी कथालेखनही केले. आपल्या अपेक्षाभंग, यातनाग्रस्त जीवनाचे चित्रण त्यांनी 1959 साली प्रसिद्ध केलेल्या 'जोगवा' काव्यसंग्रहातील कवितेत केले, 'रचिली होती रास फुलांची सुटला भणभण वारा, गंध उडाला आणि विझला, मिणमिणता गाभारा' हे त्यांच्या कवितेतील भाव कथेत प्रतिबिंबित झाले. त्यांचे प्रकाशित कथासंग्रह म्हणजे 'सनई', 'राखीपाखरू', 'चाफा आणि देवाची आई', 'बाप', 'मोगऱ्याची वेणी', 'सैना गाईची कहाणी', 'दुःख', 'नाडीबंद' हे आहेत. सत्यकथा, किलोस्कर, बालार्क, वीणा, रंग, शब्दरंजन, साधना, मौज इत्यादि नियतकालिकांत त्यांच्या कथा सातत्याने लोकप्रिय झाल्या. खानोलकरांबद्दल असे म्हटले जाते की, त्यांना कथेचा घाट फार आवडत होता. जे जाणवले ते व्यक्त करण्याची एक दिशा त्यांना नव्याने गवसली होती. कदाचित कवितेपेक्षा कथालेखन केले तर आर्थिक लाभ अधिक होईल असाही त्यांच्या मनाने हिशोब केला असावा.

खानोलकरांची कथा ही मध्यमवर्गियांच्या जीवनातील घटना, प्रपंचाचा काही भाग स्वीकारून अंकुरली, फुलली. विशेषतः मध्यमवर्गियांच्या एकंदर आचारविचारातील अळणीपणा, अलिप्तता, भित्रेपणा, त्यांनी अचूक टिपला. त्याविषयी त्यांना असलेली उबग अनेक कथांतून स्पष्ट होते. 'एक होता राघू', 'सत्य' 'ताजा माणूस' 'राखीपाखरू' अशा अनेक कथांतून अत्यंत समर्पकपणे ते मध्यमवर्गियांच्या जीवनाचे चित्रण करतात. 'सत्य या कथेत पांडू कारकूनच्या निधनानंतर त्याची नियोजित वधू जेव्हा त्याच्या मृत्यूविषयी विचारते, तेव्हा तिच्याशी कोणीही बोलत नाही. पण ती गेल्यावर पंचनामा करून मोकळे होतात. येथे मध्यमवर्गियांच्या अंगकाढूपणाचे दर्शन घडते. 'हाकेचं उत्तर नाही' या कथेत तात्याच्या कुटुंबातील सर्वजण कोसळलेल्या इमारतीखाली गाडले गेल्यानंतर एकाकी, भ्रमिष्टावस्थेत जीवन जगणाऱ्या तात्यांना त्यांच्या ऑफिसमधील कोणीही कर्मचारी चार सांत्वनपर शब्द घेऊन सामोरा जात नाही. तेव्हा मध्यमवर्गियांची अलिप्तता पुन्हा एकदा अधोरेखित होते. 'एक फाटका माणूस' या कथेत मधुकर नावाच्या पांढरपेशा कारकूनी जीवनातून बाहेर पडण्याची धडपड करणाऱ्याचे व या आपल्या समव्यवसायी बांधवाला हसणाऱ्या इतर कारकुनांचे चित्र रेखाटतात, तेव्हा मार्मिक शब्दात लिहितात, 'एखाद्या भगदाडासारखा तो दिसत होता. म्हणजे त्या माणसाच्या फक्त कडाकडाच शिल्लक होत्या. मधला आकार, माणूस कुठे दूर जाऊनगुहेत रडत बसला होता. फक्त माणसाची चौकट शिल्लक होती. त्या चौकटीत कोळ्याच्या जाळ्यासारखे मधुकरचे अंग थरथरत होते.' अशा वर्णनातून ते सामान्य

माणसाच्या सामान्यपणाचे चित्रण केलेले आहे. 'नाटक' ही अशीच एका मध्यमवर्गीय, स्वतःच्या मुलीच्या पगारावर स्वाभिमानशून्य जीवन जगणाऱ्या कुटुंबाची कथा आहे.

1950 ते 60 या दशकातील खानोलकरांची कथा बाल्यावस्थेत होती. 1960 नंतर त्यांच्या कथेचे रूप अधिक विकसित झाले. व्यक्तीच्या बाह्यविश्वाबरोबर त्याच्या अंतर्मनाचा तिने अधिक वेध घेतला. समाजातील बुवाबाजी, मध्यमवर्गियांची मरगळलेली मनोवस्था, त्यांची क्रियाशून्यता, वासनेची विविध रूपे, शारिरिक, मानसिक विकृती, मरणाची धास्ती यासारख्या विषयांवर त्यांनी कथालेखन केले असले तरी त्यांच्या काही ठराविक कथाच दमदार आहेत. 'सनई', 'राखी पाखरू', 'फाटक्या शिडाचे पडाव', या कथा अधिक धैर्याने जीवनातील प्रखरतेला सामोऱ्या जाणाऱ्या आहेत. व्यक्तिचित्रण, वातावरणनिर्मिती, कथाबांधणीतील अकृत्रिमता, कथेची सुरुवात व शेवट यांतील सहजता यातून या कथा वास्तवतेशी नाते सांगणाऱ्या आहेत. 'काळोखातील पांढरपेशा खडक', व 'भारवाही' या कथांचाही त्यात समावेश होतो. 1951 ते 75 या कालखंडात खानोलकरांनी लेखन केले असले तरी ते तूरळक प्रमाणात. शिवाय त्यांच्या कथेचा घाटही पारंपरिकच आहे. सुरुवातीचा कालखंड कोकणामध्ये व्यतीत करून ते मुंबईला आले. कोकणच्या प्रादेशिक जीवनाचा एक ठसा त्यांच्या वाङ्मयावर उमटला. बरेचदा त्यांच्या कथेतील पात्रे प्रादेशिकच असतात. तरीही खानोलकरांची कथा प्रादेशिक ठरू शकत नाही.

खानोलकरांनी कोकणातील दारिद्र्य जवळून पाहिले. पुढे मुंबईला आल्यावर पांढरपेशांच्या जीवनातील क्षीण दीन वृत्ती, विसंगती, तोंडपुजेपणा, स्वार्थीपणा ते जसा नेमका हेरतात, तसाच कोकणमधील दारिद्र्य, समृद्ध निसर्गाची विविध रंगरूपे, माणसाची टगेगिरी, दारिद्र्यामुळे स्वभावात निर्माण झालेला आपमतलबीपणा, त्याबरोबरच रांगडा प्रामाणिकपणा, भोळसरपणा ते अचूकपणे टिपतात. कोकण मुंबईच्या स्वभावातील विसंगतीमोठ्या खुबीने कथांतून मांडतात. मानवी जीवनात जो दुःखाचा स्रोत अखंड झिरपत असतो, तो खानोलकरांच्या कथांतून पदोपदी प्रत्ययाला येतो. आहार, भय, मैथुन या माणसाच्या आदिम प्रेरणा. त्या निस्तरण्यासाठी माणूस अखंड धडपडत असतो. त्यातून होणारी कुचंबणा मूलभूत आहे. अतर्क्य नियतीच्या हातातील माणूस हे एक अगतिक खेळणे आहे. जीवन प्रवासात वळणावळणावर त्याचा पराभव होतो. तो पार उन्मळून जातो. जसा 'हाकेचं उत्तर नाही' या कथेतील तात्या सोनार कूर नियतीच्या वरवंट्याखाली भरडला गेलेला एक एकाकी दुःखी जीव आहे. जगात मरणाचे दुःख विदारक असले तरीही प्रत्यक्षात मरणाराला मरणोत्तर भोगावे लागत नाही. ते त्याच्या निकटवर्तियांच्यावाट्याला येते. म्हणून तात्या सोनाराचे दुःख मनाचा ठाव घेते. 'छळवाद', 'हाक', 'परस्त्री', 'डोलारा' अशा त्यांच्या अनेक कथांतून ही कूर नियती आपला प्रभाव दाखवून देते.

'खानोलकरांची कथा ही काव्यात्मकतेच्या प्रभावातून अधिक भावनाव्यंजक होते. कधी ही काव्यात्मता लोकसाहित्याचे अम्लान लेणे होऊन येते तर कधी या काव्यात्मतेतून गूढताही येते. भालचंद्र फडके यांनी खानोलकरांच्या कथावस्तूचा आढावा घेताना म्हटले आहे की, 'वास्तव भयानक असते तरी ते स्वीकारण्यावाचून सुटका नसते. प्रत्येकाचे आयुष्य हाच मुळी पूर्वनियोजित स्वतंत्र तुरंग आहे.—आणि त्यातच जळत जगावे लागते. ही अपरिहार्यता माणसाला शोकात्म कथारचनेकडे घेऊन जाते.'¹

जी.ए. कुळकर्णीची कथा :

मराठी लघुकथेच्या क्षेत्रातील नवकथा कालखंडात गंभीर प्रवृत्तीच्या कथा लिहिणारे जी.ए. कुळकर्णी यांची कामगिरी लक्षणीय आहे. 'रक्तचंदन', 'काजळमाया', 'निळासावळा', 'रमलखुणा', 'सांजशकुन', 'पिंगळावेळ', 'हिरवे रावे', 'पारवा', हे 1959 ते 77 या कालखंडातील त्यांचे एकूण आठ प्रसिद्ध कथासंग्रह. जी.ए.च्या कथांतील वेगळेपणामुळे त्यांना कथेच्या प्रांतात खूप मजल मारता आली. त्यांनी चाकोरीबद्ध कथेचा मार्ग न स्वीकारता आपले वैशिष्ट्यपूर्ण रस्ते स्वतः निर्माण केले. त्यांच्या कथांतील स्थळ, काळ, व्यक्तिनिगडित अनोखे वातावरण, अभिव्यक्ती हे इतरत्र अपवादानेच सापडेल. त्यांची रंगसंगती, शैली, प्रतिकयोजना हे खास त्यांचे प्रांत आहेत. त्यांनी 'पारवा' या कथासंग्रहापासून रूपककथा लिहिण्यास सुरुवात केली. तत्पूर्वी चक्रधर, ज्ञानेश्वर, नामदेव, एकनाथ, तुकाराम, विष्णुदासनामा यांनी महानुभाव व भागवतधर्मीय संतवाङ्मयातून तसेच केशवसुत, गोविंदाग्रज, तांबे, बी, कुसुमाग्रज यांच्या काही कवितांतून रूपकांचा प्रयोग केल्याचे दिसते. पण जी.ए.ची ओळख रूपककथांद्वारे होते, असे म्हणण्यास हरकत नाही.

जी.ए. जीवनाला ग्रासणारी दारुण दुःखे प्रतीकांच्या माध्यमातून विविध रूपात उभी करतात. 'निळासावळा' कथासंग्रहातील चंद्रावळ, राणी, अवशेष, गुंतवळ, या कथा, 'पारवा' कथासंग्रहातील बळी,

काकणे, या कथा, 'हिरवे रावे' या कथासंग्रहातील वहाण, गिधाडे, बाधा या कथा, 'रक्तचंदन' या कथासंग्रहातील सोडवण, पराभव, माघारा, राधी, वस्त्र या कथा, 'काजळमाया' या कथासंग्रहातील दूत, विदूषक, ठिपका, रत्न, कळसूत्र, गुलाम या कथा, 'रमलखुणा' या कथासंग्रहातील सर्प, रक्तमुखी या कथा, 'पिंगळावेळ' मधील ऑर्फियस, यात्री या कथा त्यातील वाङ्मयीन व विलक्षण अर्थसंपृक्त जीवनदर्शक सामर्थ्याने विशेष स्मरणीय आहेत. 'नीती-अनीती, पाप-पुण्य, ज्ञान-अज्ञान, नास्तिक-आस्तिक, चारित्र्यसंपन्नता, भ्रष्टता, विश्वाच्या अफाट पसान्यातील माणसाचे नगण्य स्थान इत्यादि तात्त्विक बाबींची त्यांनी आपल्या कथांत गुंफण केली. कथावस्तू फुलविणाऱ्याला हे विषय तसे उपयुक्त ठरणारे नाहीत. याचा परिणाम कथेची आकर्षकता, वाचनीयता कमी होण्यातच व्हायचा. पण जी.ए.ंनी हे आव्हान स्वीकारले. तत्त्वज्ञानाच्या पातळीवरही सातत्याने आपले स्वत्व जोपासले. आशय-अभिव्यक्तीतील जोरकसपणाने कथेला समृद्ध करित नेले.² जी.ए.ंची कथा निसर्गाची विविध रूपे, प्राणीसृष्टी, वनस्पती, अनेक घरातील स्त्रीपुरुष यांनी गजबजलेली आहे. कबुतर, माकड, म्हशी, डोळ्यातून पाणी गाळत प्राण सोडणारी कृष्णी गाय, अशुभाचे प्रतीक म्हणून एखादे घुबड, हडकुळी मांजर, मरगळलेले कुत्रे, मरायला टेकलेले करपटलेले घोडे, गाढव अशी विविध पशूपक्ष्यांची विविधता आहे. त्यांच्या कथेत निसर्गाचे सुंदर रूप पहायला मिळत असले तरी सर्व सुंदरतेची परिणती विरूपतेत होते. केवळ माणूस नाही तर ही संपूर्ण जीवसृष्टी अतर्क्य, कृर नियतीच्या हातचे खेळणे आहे ही भावना त्यांच्या कथा वाचताना सतत होते. स्थळ, काळ, परिस्थिती कथापरत्वे बदलणारी असली तरी ती क्रौर्य, भय, विवेकशून्यता यांनी आक्रसलेली असते. 'कृर माणसांचे किती विविध नमुने जी.ए.ंनी निर्माण केले आहेत पण बारकाईने पाहिले तर जाणवते की, हे सगळे खलपुरुष ही माणसे नाहीतच, तो निव्वळ निरनिराळे मुखवटे चढवलेला कृरपणाच आहे.'³ जी.ए. आपल्या कथांतून दुःखाची सहस्त्र रूपे दाखवतात.त्यांच्या काही कथांमधून पौराणिक, ऐतिहासिक कालखंड दाखवताना अद्भूतता दिसते. मानवाची अपरिहार्य तगमग, त्याच्या वेदनाग्रस्त शोकांतिका हाच जी.ए.ंच्या कथांचा मुख्य विषय राहिलेला आहे. नयनमनोहर निसर्गही येथे रौद्रभीषण रूप धारण करतो आणि मानवाच्या जीवनात निसर्ग किती उलथापालथ घडवून आणू शकतो हे पदोपदी जाणवते.

जी.ए.ंच्या बहुतांश कथा ते वास्तव्य करित असलेल्या महाराष्ट्र व कर्नाटक यांच्या सीमेलगतच्या कमीअधिक लोकसंख्येच्या खेड्यांत घडते. मुंबईचा परिसरही कधी अपवादाने येतो. पण स्थळ कुठलेही असो मानवी दुःखे मात्र तितक्याच प्रकर्षाने कथांमध्ये उतरलेले दिसते. जी.ए.ंना जीवनाविषयी एक आकस आहे, असे सारखे वाटत राहते. त्यांची प्रतीके ही कथेतील आशयघनतेशी एकरूप पावतात. ती प्रतीके वजा केल्यास कदाचित त्यांची कथा अळणी ठरेल. एक भयावहता, मने घुसमटून टाकण्याची किमया त्यात व्यापलेली आहे. त्यांची पात्रेही तशीच दुःखाने व्यापलेली, विषण्ण मनाने जगणारी अशी रंगवलेली आहेत. 'प्रदक्षिणा'मधील शांताक्का, 'भोवरे' मधीलरुक्मिणी, 'शेवटचे हिरवे पान'मधील सीताक्का, 'वंश'मधील कुरव्या, 'अंजन'मधील मल्हारी, 'ठिपका'मधील गारुडी, 'यात्रिक'मधील डॉन, 'सोडवण'मधील फाटक, शालू या पात्रांची तडफड मनाचा थरकाप उडवणारी आहे. 'विशिष्ट मनोवृत्तीची माणसे त्यांच्या कथांत पुनःपुन्हा दिसतात. विशिष्ट अनुभवांचे दर्शन त्यांच्या कथांत पुनःपुन्हा घडते, हे खरे, पण जी.ए.ंची कथा ही प्रतीकात्मक कथा आहे हे लक्षात घेतले तर ही जी.ए.ंची वैगुण्ये वाटणार नाहीत.'⁴ त्याचे मनोविश्लेषण सूक्ष्मतर पातळीवर जाते. त्यांना अवतीभवतीच्या दृश्य अदृश्य दुःखांचा संदर्भ असतो.

जी.ए. आणि खानोलकरांच्या कथांची तुलना केली तर त्या दोघांच्याही कथांमध्ये काही समान दुवे आढळतात. एकतर त्यांच्या कथा मध्यमवर्गीय पात्रांभोवती फिरत राहतात. त्यांची पात्रे नियतीच्या पुढे हतबल असतात. आपल्या विशिष्ट आवाक्यापलिकडे ती मजल मारू शकत नाहीत. त्यांची जगण्याची विशिष्ट दिशा ठरलेली आहे. त्यानुसार जगतानाच त्यांच्यातल्या वाईट प्रवृत्ती कशा दाबून ठेवलेल्या आहेत, पण संधी मिळताच त्या वाईट प्रवृत्ती कशा जोर धरून वर येतात, याचाही प्रत्यय येतो. मृत्यूचे या दोनही लेखकांना आकर्षण आहे. त्यांच्या कथांमधून सतत वेगवेगळ्या स्वरूपात मृत्यूचे दर्शन घडते. वास्वव जीवनातही त्यांचे मृत्यूविषयीचे आकर्षण लपून राहिलेले नाही. त्यांच्या कथांमधून दुःख इतक्या तीव्र स्वरूपात वाचकांसमोर येते, की कथेच्या शेवटी एक निराशा मनाला झाकोळून टाकते. पण त्यातुनही एक वेगळा अनुभव वाचकाला येतो. आणि प्रत्येक कथा वाचकाला खिळवून ठेवते. नवकथांच्या माध्यान्हात जरी या दोन्ही कथाकारांनी आपली कामगिरी दाखवलेली असली तरी, त्यांच्या कथांनी मराठी कथाविश्वात एक वेगळे वळण आणले हेही तितकेच खरे.

निष्कर्ष :

1. नवकथा ही महायुद्धोत्तर काळातील बदलत्या जीवन जाणिवांच्या परिघातून निर्माण झाली.
2. नवकथेने कथानकाशिवायही नवकथा असू शकते, हे समीक्षकांना दाखवून दिले.
3. नव्या दमाच्या कथाकारांनी आपली कथा विवक्षित व्यक्तीभोवती न फिरविता समुहमनाच्या व्यापक चित्रणातून मानवी मनाची अनाकलनीयता शोधण्यात उपयोगात आणली.
4. खानोलकरांची कथा ही मध्यमवर्गियांच्या जीवनातील घटना, प्रपंचाचा काही भाग स्वीकारून अंकुरली, फुलली.
5. मराठी लघुकथेच्या क्षेत्रातील नवकथा कालखंडात गंभीर प्रवृत्तीच्या कथा लिहिणारे जी.ए. कुळकर्णी यांची कामगिरी लक्षणीय आहे.
6. मानवाची अपरिहार्य तगमग, त्याच्या वेदनाग्रस्त शोकांतिका हाच जी.ए.च्या कथांचा मुख्य विषय राहिलेला आहेत.

संदर्भ :

1. फडके, डॉ. भालचंद्र, 'कथाकार खानोलकर – निवेदन- वि. भा. देशपांडे, नूतन पुणे, प्रथमावृत्ती 1979, पृ. 39
2. चवरे, डॉ. रा.गो., नवकथेचा माध्यान्ह, 'मराठी कथा : प्रवृत्ती आणि प्रवाह', प्रथमावृत्ती, मराठी जनसाहित्य परिषद, अमरावती, 1995, पृ. 93
3. गाडगीळ, गंगाधर, 'आजकालचे साहित्यिक, उत्कर्ष प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती 1980, पृ. 35
4. कुळकर्णी, डॉ.द.भि., 'सत्यकथा', डिसेंबर, 1967, पृ. 56

